

Валентина ЧЕРНІЙ
(Кіровоград, Україна)

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАУКОВИХ ПОШУКАХ 70-80 рр. ХХ ст.

В статье исследовано состояние проблемы формирования здорового образа жизни младших школьников в 70-80 гг. ХХ ст. Выявлены достижения и недостатки в формировании здорового образа жизни учащихся начальной школы в указанный период.

Ключевые слова: *здоровье, здоровый образ жизни, младшие школьники, начальное обучение*

In the article the state of the problem of the healthy lifestyle of primary school pupils in 70-80s of XX-th century is studied. The achievements and shortcomings of forming healthy lifestyle of young pupils in this period are revealed.

Key words: *health, healthy lifestyles, young pupils, elementary education*

Вступ. Актуальність пошуку ефективних шляхів формування здорового способу життя підростаючого покоління обумовлена тим, що саме в молоді роки відбувається сприйняття певних норм та зразків поведінки, накопичення відповідних знань та вмінь, усвідомлення потреб і мотивів, визначення ціннісних орієнтацій, інтересів і уявлень. Пріоритет формування здорового способу життя у дітей та молоді визначається ще й тим, що це один з найважливіших факторів, який детермінується визначальною роллю здоров'я цієї категорії населення у створенні здорового майбутнього країни.

Сьогодні вкрай важливо під час навчання в школі навчити дитину самій піклуватися про власне здоров'я, сформувати в неї установку на його підтримку. Завдання та шляхи вирішення цих питань відображено в таких основних документах як Державна національна програма "Освіта. (Україна ХХІ століття)", "Діти України", "Здоров'я через освіту", що містять завдання, спрямовані на всебічний розвиток людини і становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я [1; 8; 2]. На вирішення проблем формування здорового способу життя спрямовані окремі положення закону України «Про загальну середню освіту» (1999 р.), які вимагають забезпечити не лише

збереження і зміцнення здоров'я дітей шкільного віку та підлітків у навчальному середовищі, а й його формування [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для сучасного вивчення проблеми формування здорового способу життя підрастаючого покоління характерний багатоплановий підхід. Філософські, медичні та психолого-педагогічні аспекти зміцнення та збереження здоров'я школярів висвітлювалися в працях М. Амосова, І. Брехмана, Е. Булича, П. Виноградова, І. Муравова, Ш. Амонашвілі та ін. Проблему формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному процесі вивчали О. Савченко, О. Дубогай, Т. Бойченко, Н. Бібік, Н. Коваль та ін. Формування ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя досліджувалось Л. Виготським, В. Оржеховською, Г. Власюк, А. Петровським та ін. Багато наукових праць присвячено проблемам валеологічного виховання молодших школярів та дослідженню феномена формування здорового способу життя (Л. Білик, О. Ващенко, В. Горащук, О. Ващенко, С. Свириденко та ін.). Отже, потреба шкільної освіти у формуванні здорового способу життя підрастаючого покоління, ступінь складності цього процесу обумовлюють важливість пошуку теоретичних ідей та практичних рекомендацій, які оптимізують процес формування у дітей здорового способу життя та сприяють позитивному вирішенню означеної проблеми.

Мета статті – дослідити стан розвитку проблеми формування здорового способу життя молодших школярів у 70-80 рр. ХХ століття.

Відповідно до мети статті поставлені такі **завдання**:

- дослідити особливості розвитку проблеми формування здорового способу життя молодших школярів у окреслений період;
- на основі проведеного історико-педагогічного пошуку виявити позитивний досвід і недоліки у формуванні здорового способу життя молодших школярів у 70-80 рр. ХХ століття.

Виклад матеріалу дослідження. 70-80-ті рр. ХХ ст. характеризувалися активним розвитком досліджуваної проблеми в Радянському Союзі, чому сприяло залучення нашої країни до діяльності світової спільноти під егідою

ВООЗ. Підтвердження цьому є обговорення означеної проблеми на державному рівні, відображення її в державних документах: Конституція СРСР (1977р.), «Про реформу загальноосвітньої та професійної школи» (1984р.), «Комплексна програма робіт щодо посилення профілактики захворювань та зміцнення здоров'я населення СРСР на період до 1990 року» (1989 р.) та ін.

Варто відзначити і обговорення проблеми формування здорового способу життя школярів на науково-практичних конференціях різного рівня, на яких акцентувалася увага на таких недоліках загальноосвітньої школи, як навчання дітей у другу зміну, їх надмірне перевантаження, тривалість уроків у першому класі, неправильне чергування видів діяльності та ін. (Всесоюзна наукова конференція «Підсумки поглибленого вивчення стану здоров'я школярів за останні 5 років», 1971 р., науково-методичний семінар з вікової фізіології та шкільної гігієни, 1972 р., Всесоюзна наукова конференція «Медико-педагогічні проблеми професійної підготовки школярів та підлітків », 1985 р.) [4, 5, 6].

У контексті нашого дослідження важливу роль відіграла проведена у жовтні 1971 р. об'єднана сесія Академії медичних наук СРСР та Академії педагогічних наук СРСР, яка проходила під девізом «Здоров'я і школа». На засіданні сесії детально обговорювались проблеми стану здоров'я, розумової і фізичної працездатності школярів. У рішенні сесії були окреслені шляхи проведення комплексних медично-педагогічних досліджень. Міністерству охорони здоров'я було запропоновано покращити профілактичну роботу і лікарський контроль за фізичним розвитком і здоров'ям школярів, удосконалити систему заходів спрямованих на зміцнення і збереження здоров'я учнів. У постанові також підкреслюється, що шкільне середовище повинно сприяти зміцненню стану здоров'я школярів [10, 104].

Характерною особливістю досліджуваного періоду стала активізація громадсько-педагогічної думки стосовно проблем початкової освіти, постали питання нового змісту навчання й виховання у початковій школі. Це, насамперед, перехід початкових шкіл на трирічний термін навчання (замість 4-х років), організація навчального процесу шестирічних дітей, умови введення

п'ятиденного навчального тижня в початкових класах, що, начебто, обумовлювались зростанням пізнавальних можливостей дітей молодшого шкільного віку за роки радянської влади. Варто зазначити, що з переходом на нову систему початкового навчання активно постали питання стану здоров'я молодших школярів, адже інтенсифікація навчання, навіть при суворому обмеженні тривалості уроків і їх кількості, може викликати різке стомлення організму, і, як наслідок, зниження опірності організму та підвищення захворюваності.

Розвиток окреслених проблем став поштовхом до ґрунтовних науково-педагогічних досліджень. З метою зміцнення, збереження здоров'я молодших школярів проводилась гігієнічна оцінка трирічного початкового навчання учнів (Антропова М, Єфімова С., Лосєва О.). Набувають актуальності питання гігієнічного навчання в школі дітей шестирічного віку, стану здоров'я учнів початкових класів під час навчання за новими програмами, гігієнічних проблем шкільної зрілості, гігієнічної оцінки організації навчально-виховної роботи у групах подовженого дня (Громбах С., Попова Н., Зубкова В., Антропова М., Сердюкова Г., Лосєва О., Паранічева Т. та ін.). Автори акцентували увагу на тому, що перехід на нову структуру початкової освіти передбачає широке застосування активних методів навчання, багаторазового переключення учнів з одного виду діяльності на інший та своєчасне введення активного відпочинку. З цією метою рекомендувалось проведення фізкультхвилинок на 15-17-й хвилині кожного уроку. З метою відведення достатнього часу на різні види рухової активності пропонувалось уводити спортивну годину (динамічне заняття), яка б проводилась кожного дня після другого або третього уроку; збільшити кількість годин на тиждень на заняття фізичною культурою за рахунок позашкільного часу. Значна увага науковцями приділялась пропаганді серед батьків оздоровчого значення занять фізичною культурою, розширенню викладання гігієнічних знань дітям і широкій пропаганді цих знань серед батьків [7].

Варто наголосити й на тому, що питання збереження, зміцнення здоров'я школярів в умовах переходу на новий зміст навчання стали предметом широкого обговорення науковцями та педагогами-практиками на сторінках науково-педагогічних видань. Серед публікацій 70-80 р.р. ХХ ст. вирізняються роботи, присвячені питанням перевантаження першокласників, попередження перевтоми школярів, розвитку й підтримання працездатності молодших школярів. Наприклад, Шамаєва С. у статті «О перегрузке первоклассников» («Начальная школа», 1977 р.) з метою запобігання перенавантажень у школярів запропонувала урізноманітнити педагогічні прийоми, вводити музичні паузи на уроках, посилити емоційний вплив у процесі навчальної діяльності, використовувати всі можливості для того, щоб уроки переносити за межі класної кімнати (наприклад, частину уроку з позакласного читання проводити в бібліотеці, шкільному музеї, деякі уроки з природознавства проводити на свіжому повітрі). Наголошувалось на тому, що метою шкільної освіти повинно бути не лише навчання й виховання учнів, а й оздоровлення дітей [12].

Підкреслимо вагомий внесок українських учених у наукову діяльність, яка проводилась з метою пошуків ефективних шляхів зміцнення і збереження здоров'я школярів у процесі їх навчання і виховання. Так, при НДІ педагогіки УРСР у 1976 р. створена лабораторія з проблем навчання і виховання дітей шестирічного віку у складі відомих українських учених (М. Богданович, М. Вашуленко, О. Савченко, Н. Скрипченко та ін.), що очолила широкий експеримент з питань специфіки навчання та виховання дітей шестирічного віку. Співробітники лабораторії надавали важливого значення організації режиму дня, навантаженню, відпочинку й харчуванню дітей. Наголошувалось на тому, що під час розподілу тижневого навантаження і складанні розкладу слід враховувати дані досліджень фізіологів і гігієністів, зміст діяльності груп продовженого дня має бути насичений різноманітними іграми, систематичними фізкультурно-оздоровчими заходами. Учені звернули увагу на те, що більшість гігієнічних навичок повинні вироблятися з урахуванням вікових особливостей психічного та анатомо-фізіологічного розвитку дитини й, як правило,

прищеплюватися в родині. Тому великого значення надавалося роботі з батьками, яка повинна бути постійною: щоденні зустрічі з деякими батьками, відвідування дітей удома і поради батькам, організація лекцій для батьків, бесід з лікарями, психологами, пропагування значення організації режиму для дітей і чіткого виконання гігієнічних вимог [11 , 20].

Унаслідок актуалізації питань і виділення завдань виховання здорового підростаючого покоління у 70-80 рр. ХХ ст. значно зміцнився авторитет фізичного виховання, у школах радянської країни проводився пошук нових, більш прогресивних форм організації фізичного виховання дітей [9, 6]. Створювались експериментальні спортивні класи, організовувались факультативні заняття з фізичного виховання, широко розгорталась спортивно-масова робота з дітьми та підлітками за місцем проживання, розширювалась мережа спортивних дитячих клубів.

Висновок. Отже, короткий історичний аналіз наукового досвіду формування у молодших школярів здорового способу життя в 70-80 рр. ХХ ст. дає підставу зробити певні висновки.

Досліджуваний історичний період характеризувався активізацією інтересу вчених, педагогів до проблем початкової школи, спрямованих на вирішення питань зміцнення і збереження здоров'я молодших школярів; розвитком ґрунтовної науково-педагогічної роботи з гігієнічного навчання й виховання дітей молодшого шкільного віку; пошуком ефективних шляхів зміцнення і збереження здоров'я школярів у процесі їх навчання і виховання; прогресивних форм організації фізичного виховання дітей.

Однак, у ході проведеного наукового дослідження був виявлений негативний досвід, який обмежував ефективний розвиток роботи з формування у підростаючого покоління здорового способу життя лише засобами фізичного й гігієнічного навчання й виховання. Таким чином, відсутність комплексного підходу до досліджуваної проблеми та цілісної педагогічної системи формування здорового способу життя школярів у 70-80 рр. ХХ ст. не сприяли

ефективному вирішенню завдань формування здоров'я дитини на різних етапах її навчання в школі.

Література

1. Державна національна програма «Освіта»: Україна ХХІ ст. - К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
  2. Додаток 4 до наказу МОЗ України і Міністерства освіти України від 7.02.95 р., № 25/31. Рішення Всеукраїнської наради-семінару «Здоров'я через освіту» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=1187>
  3. Закон України «Про загальну середню освіту» // Загальна середня освіта. Збірник нормативно-правових документів. – Київ, 2003. – ч. I. – 436 с.
  4. Итоги углубленного изучения состояния здоровья школьников за последние 5 лет : материалы Всесоюзн. научн. конф., (Москва, 17-19 февр. 1971 г.) / М-во здравоохранения СССР, Ин-т гигиены детей и подростков. – М. : Ин-т гигиены детей и подростков, 1971. – 112 с.
  5. Материалы второго научно-методического семинара по возрастной физиологии и школьной гигиене : [сб. науч. работ]. – Кострома : Костромской гос. пед. ин-т им. Н. А. Некрасова, 1972. – 120 с.
  6. Медико-педагогические проблемы профессиональной подготовки школьников и подростков: тезисы конф. / науч. ред. Г. Н. Сердюковская. – М. : НИИ гигиены детей и подростков, 1985. – 178 с.
  7. Научно-практические итоги перехода начального образования на новое содержание обучения и воспитания: материалы Всесоюзного совещания Научного Совета по начальному обучению и воспитанию / науч. ред. А. М. Пышкало. – М. : АПН ССР НИИ общей педагогики, 1975. – 112 с.
  8. Національна програма «Діти України»: психолого-педагогічні умови реалізації // Педагогічна газета. – 1996. – № 8. – С. 14.
  9. Примерное содержание воспитания школьников. Рекомендации по организации системы воспитательной работы общеобразовательной школы / Под ред. И. С. Марьенко. Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Просвещение, 1976. – 143 с.
  10. Сердюковская Г. Н. Социальные условия и состояние здоровья школьников / Г. Н. Сердюковская. - М: Медицина, 1979. – 183 с.
  11. Скрипченко Н. Організація навчально-виховного процесу у 1 класі одинадцятирічної загальноосвітньої школи. Методичні рекомендації. / Н. Скрипченко. – К. : Радянська школа, 1988. - 61 с.
- Шамаева С. Е. О перегрузке первоклассников / С. Е. Шамаева // Начальная школа. – М. : Просвещение, 1977. – № 2. – С. 64

Відомості про автора: Черній Валентина Петрівна, аспірант кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.